

QARAQALPAQSTANNÍŇ HÁZIRGI ZAMAN KOMPOZITORÍ: QURBANBAY ZARETDINOVTÍŇ KÓRKEM DÓRETIWSHILIK JOLÍ

Ózbekstan mámleketlik konsewatoriyası Nókis filiali “Tarlı ásbaplar”

*qánigeligi 4-kurs studenti **Kaniyazov Damir***

Annotaciya: *Maqala házirgi qaraqalpaq kompozitori Qurbanbay ZaretdinovtíŇ ómiri hám dóretiwshiligine arnalǵan. Avtor onıń milliy muzıka mádeniyatınıń rawajlanıwına, ásirese opera janrına qosqan úlesin talqılaydı, sonday-aq kompozitordıń óz xalqınıń ruwxıy hám mádeniy qádiriyatların sáwlelendiriwshi sıpatındaǵı ornın qaraydı. Zaretdinov dóretiwshiliginiń Ózbekstan hám Qaraqalpaqstannıń házirgi muzıkalıq procesindezu áhmiyeti, onıń dástúriy motivlerdi zamanagóy tásir quralları menen sintezlewge umtılwı atap ótıledi. Jumıs kompozitordıń aymaqtıń mádeniy ózgesheligin saqlaw hám kásiplik muzıka kórkem ónerin rawajlandırıwdaǵı figurasınıń áhmiyetin ashıp beredi.*

Gilt sózler: *Qurbanbay Zaretdinov, kompozitor, Qaraqalpaqstan, muzıkalıq mádeniyat, házirgi opera, milliy dástúrler, Ózbekstannıń muzıkalıq kórkem óneri, dóretiwshilik, mádeniy sayalılıq, XXI ásir kompozitori.*

Аннотация: *Статья посвящена жизни и творчеству современного каракалпакского композитора Курбанбая Заретдинова. Автор анализирует его вклад в развитие национальной музыкальной культуры, особенно в жанре оперы, а также рассматривает роль композитора как выразителя духовных и культурных ценностей своего народа. Подчёркивается значимость творчества Заретдинова в контексте современного музыкального процесса Узбекистана и Каракалпакстана, а также его стремление к синтезу традиционных мотивов с современными выразительными средствами. Работа раскрывает важность фигуры композитора в сохранении культурной самобытности и развитии профессионального музыкального искусства региона.*

Ключевые слова: Курбанбай Заретдинов, композитор, Каракалпакстан, музыкальная культура, современная опера, национальные традиции, музыкальное искусство Узбекистана, творчество, культурная идентичность, композитор XXI века.

Abstract: This article explores the life and work of Kurbanbay Zaretdinov, a contemporary Karakalpak composer known for his active contributions to the opera genre. The study highlights his role in shaping the national musical culture of Karakalpakstan and Uzbekistan, emphasizing his efforts to blend traditional musical elements with modern expressive techniques. Zaretdinov's compositions are presented as a reflection of the spiritual and cultural values of his people. The article underlines the importance of his creative work in preserving cultural identity and advancing the professional musical art of the region.

Keywords: Kurbanbay Zaretdinov, composer, Karakalpakstan, musical culture, contemporary opera, national traditions, music of Uzbekistan, creativity, cultural identity, 21st-century composer.

Kompozitor tek ǵana muzıka dóretiwshi emes, al waqıttıń, milliy ruwxtıń hám adamzat sezimleriniń sáwlelendiriwshisi bolıp tabıladı. Tariyxtıń barlıq dáwirlerinde kompozitorlar muzıkalıq mádeniyattı qalıplestiriwde eń áhmiyetli orındı iyelegen: orta ásirlerdegi shirkew hám saray ushın diniy shıǵarmalardan baslap, XIX-XX ásirlerdiń ullı simfoniyaları hám operalarına deyin. Olardıń dóretpeleri tek jámiyetlik ózgerislerge ilesiw menen sheklenip qalmastan, óz dáwiriniń idealların, qayǵı-qásiretin hám úmit-arzuwların sáwlelendiriw arqalı bul ózgerislerge belsenli tásir etken.

Hár qıylı dáwirlerde kompozitorlar túrli wazıypalardı atqarǵan: diniy dástúrlerdıń xızmetkerleri, saray muzıkantları, erkin dóretiwshiler, jańashıllar hám reformatorlar sıpatında. XX hám XXI ásirlerde olardıń roli ayırıqsha kóp qırlı boldı - olar tek dóretiwshi ǵana emes, al ses izertlewshileri, ustazlar, mádeniy elshiler de boldı. Búgingi kúnde kompozitorlar klasikalıq dástúrlerdı jańa formalar hám

texnologiyalar menen biriktirip, jańa sesliliklerdi ashıp, muzıkalıq keńisliktiń eń áhmiyetli figurası bolıp qalmaqta.

Belgili bir kompozitordıń ómiri hám dóretiwshiligin úyreniw onıń muzıkalıq tiliniń jeke ózgesheliklerin túsiniw menen birge, muzıka arqalı jámiyettegi mádeniy hám tariyxıy proceslerdiń qalay júzege asırılǵanın da izertlew múminshiligin beredi. Hár bir iste jetiskenlikke erisiw ushın qaysı kásip yamasa óner iyelerin alıp qarayıq olarda qandayda bir óziniń isine degen uqıp, qábiletiniń bar ekenligin, sol iske bolǵan qızıǵıwshılıǵın bayqaymız. Usı sıyaqlı sózge jan, sazga ziban beretuǵın talant iyesi kompozitor bolıp sanaladı. Kompozitor óz ishki keshirmeleri menen fantaziyası arqalı biytákirar kórkem óner dóretpesi bolǵan muzıkanı jaratıw menen birge onı notalastırıw, ásbaplastırıw hám ámelde ansambl sazandeleri bolsın, orkestr bolsın yamasa jeke atqarıwshı bolsın, olar menen birgelikte islep, dóretilgen shıǵarmanı tıńlawshıǵa shekemgi mashaqatlı islerdi ózlestiriw wazıypası turadı.

Muzıka mádeniyatında kompozitorlar barlıq dáwirlerde ayrıqsha orın iyelep, onıń mazmunın, usılın hám emocionallıq jańǵırılǵın qalıplestirgen. Olar tek óz dáwiriniń ruwxın sáwlelendirip qoymastan, al muzıka kórkem óneriniń rawajlanıw baǵdarın da belgilep bergen. XXI ásirde jámiyettiń mádeniy turmısında, ásirese globalıasıw sharayatında milliy dástúrlerdı saqlap qalıw hám rawajlandırıw haqqında gáp bolǵanda, kompozitordıń tulǵası ele de áhmiyetli bolıp qalmaqta.

Qaraqalpaqstanınıń házirgi muzıka saxnasınıń kórnekli wákilleriniń biri Qurbanbay Zaretidinov bolıp, ol hár túrli janrlarda, ásirese opera janrında belsendilik penen dóretiwshilik etip atırǵan kompozitor. Onıń dóretiwshiligi milliy muzıka dástúrine tereń húrmet hám onı házirgi zaman kórkem óner formaları menen baylanıstırıwǵa umtılwı menen ajırılıp turadı. Qurbanbay Zaretidinovtıń xızmetin úyreniw arqalı kompozitorlıq individuallıqtıń jańa dáwir sharayatında xalıqtıń mádeniy ózgesheliklerin kórsetiwshi faktorǵa aylanıp baratırǵanın bayqawǵa boladı.

Qurbanbay Zaretidinov 1951-jıldıń 25-fevralında Kegeyli rayonınıń Shoq torańǵıl awılı, Baqsı jap boyında jumısshı diyxan shańaraǵında dúnyaǵa keledi. "Bolar bala bes jasınan belgili" degendey kishkeneliginen saz álemine qumar bolıp ósti. Balalıǵınan ádebiyat, tariyx hámde muzıkaga bolǵan qızıǵıwshılıǵın bilgen aǵası

Qurbanbayga dáslep duwtar shertiwdi hám nota sawatın úyretedi. Ol mektepte oqıp júrip, kórkem óner dógeresine qatnasıp, milliy saz ásbaplardan tiskari mandolin, bayan akkardon hám fortepiano shertiwdi ózlestiredi. Respublikada ótkerilgen koncert, festival, kórik tańlawlarda qatnasıp, sıylıqlardı qolga kiritedi. Q.Zaretdinov orta mektepti tabıslı pitkergennen keyin Nókis muzıka hám xoreografiya uchilishesiniń "Xor dirijyorligi" bólimine oqıwga kiredi. Jas qanıyge 1968-jılı Stanislavskiy atındaǵı Muzikalı drama hám komediya teatrında xor artisti bolıp jumısqa alındı. Dáslep 1969-jılı Tashkent qalasında Qaraqalpaqstanńın ádebiyatı hám mádeniyatı on kúnlisine qatnasıp teatr xor jámaatı menen ashılıw hám jabılıw koncertlerinde, "Navoy Astrovatta," "Aqmaq patsha" spektakllerinde qatnasadı.

Q.Zaretdinov 1970-jılı bilimlendiriwdi tabıslı tamamlap, I.F.Kalnitskaya usınısı menen Tashkentke oqıwga shaqırıladı. Konservatoriyada professorlar I.F.Kalnitskaya hám I.T.Sharapovanıń klasında "Xor dirijyorligi" fakultetinde tálim aladı.

Ol kompozitorlıq jolın konservatoriyada oqıp júrgen gezlerinde baslaydı. Konservatoriyanı 1975-jılı tabıslı juwmaqlap, J.Shamuratov atındaǵı Nókis muzıka hám xoreografiya bilim jurıtına jumısqa kiredi. 1976-jıldan baslap Nókis kórkem-óner uchilishesinde oqıw isleri boyınsha direktor orınbasarı lawazımında jumıs isleydi, sol jılı Muzikalı drama hám komediya teatrında teatrdıń bas xormeysteri bolıp "Berdaq" muzikalı dramasını saxnalastırıwga qatnasadı.

1981-jılı mart ayında el aǵası Qállibek Kamalovtıń basshılıǵı menen Tashkentten Ózbekstan xalıq artisti, dirijyor A.M.Abdiqayumov shaqırılıp, sonıń járdeminde kompozitor hám dirijyor S.Palwanov hám Q.Zaretdinovlar menen birgelikte Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik filarmoniyası shólkemlestiriledi hám dirijyor sıpatında jumısqa alınadı. Ol xalıqaralıq festival hám koncertlerde. aktiv qatnasadı. Atap aytqanda, Tatarstanda Qaraqalpaqstan mádeniyatı kúnleri Qazan qalasında konservatoriyanıń úlken zalında orkestrdiń birinshi koncert baǵdarlaması menen qatnasadı. 1982-jılı Tashkent qalasında Qaraqalpaqstan mádeniyatı kúnleri M.Ashrafiy atındaǵı Tashkent mámleketlik konservatoriyasında orkestrdiń jeke koncerti bolıp ótedi, onda G.Demesinovtıń No1 simfoniyasınıń 1-bólimi, S.Yudakovtıń "Bayram" uvertyurasına dirijyorlıq etedi. 1983-jılı Nókiste Ózbekstan

kompozitorlarının plenumi ótkerilip, "Ájiniyaz" operasınan úzindiler hám No2 koncerti menen qatnasadı.

Q.Zaretdinov 1987-jıl Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik filarmoniyasınıń bas dirijyorı lawazımına tayınlanadı hám sol jılı 14-noyabrde N.Muhammeddinovtıń "Ájiniyaz" atlı birinshi qaraqalpaq milliy operasına Dirijyosazlawshı sıpatında qatnasadı. Ol 1988-jılı Tashkent qalasında Berdaqtıń 150 jılıǵı, 1990-jılı Xorezmde Qaraqalpaqstan mádeniyatı kúnlerine hám Alma-ata qalasında Qaraqalpaqstan teatrı kúnlerinde "Ájiniyaz" operası, "Ǵárip ashıq," "Súymegenge súykenbe" muzıkalı draması hám úlken koncert baǵdarlamalarına dirijyorlıq qıladı.

Q.Zaretdinov 1992-jılı Qaraqalpaqstan Respublikası Kompozitorlar Awqamı baslıǵı lawazımında jumıs alıp baradı. Ol xızmet lawazımı menen qatarda dóretiwshilikten uzaqlaspay A.Xalimov penen birgelikte "Ǵárip ashıq" (A.Begimov, T.Allanazarov pesası), "Ádalatqa qıyanet" (S.Xojaniyazov pesası), YAr diydarı (K.Raxmanov pesası), "Edige" (K.Raxmanov pesası), "Berdaq" (Q.Mátmuratov pesası), muzıkalı dramalarına, "Saqıpqıran" (A.Aripov pesası), "Sharyar" (Q.Mátmuratov pesası), dramalarına, "Tirsekler" (O.Ábiraxmanov pesası), "Laqılar emlewxańada" (K.Raxmanov pesası) muzıkalı komediyalarına, Tumaris operası (I.YUsupov librettosı), "Xalıq ushın" operası (K.Karimov librettosı), "Qırıq qız" baleti (J.Turdımuratov, H Bunnan tısqarı "Tuwısqan ırǵaqlar," Xalıq sazlar ushın úsh bólimli syuita, Nawrız Uvertyurası, Qaraqalpaqtıń "Qara dáli," "Qara jorǵa," "Torgay" xalıq namaların Simfoniyalıq orkestrge qayta isledi. Qosımsha iri kólemli shıǵarmalarınan "Posqan el" (Jiyen jıraw gúrrińi tiykarında) Oratoriya, "Jaslıq" Uvertyurası, "Qaraqalpaq Rhapsodiyası" Simfoniyalıq shıǵarmaların dóretti.

Q.Zaretdinov júzge jaqın qosıq hám romanslar dóretti. Olardan "Shaǵla, meniń Ana Watanım," Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan qaharmanı, Qaraqalpaq xalıq shayırı I.YUsupovtıń - Xalkabadtan neshe adam kelmedi..., Sálem Ana topıraǵım, Aralım ármanım, Búlbil, Báhár-báhár, Tumaris haqqında ballada, Tań samalına, Jas ber... Óatan magan, men Óatanga kerekpen, Sizge, Juldız, Yarım sen júrgen jerde atamasındaǵı qosıqlarǵa nama jazdı. X.Dáwletnazarov sózine - Muhabbat tolǵanı, Aq quw, Óziń Óatan, Anajan, Kózlerińdi unattım seniń, Báhár keldińbe,

Á.Ótepbergenov sózine - Bul dúnya ájayıp dúnya, T.Qabulov sózine - Búgingi Bozataw, Sh.Seyitov sózine - Anajan, Gúlmurat shayır sózine - Qayrauda jalǵız ǵaz, S.Embergenov sózine - Seniń kózleriń, K.Raxmanov sózine - Kóriner, D.Allanazarov sózine - Dayı qız, G.Dáwletova sózine - Ana jer-Ana, Kórinbes, Qarabayırlar, S.Nietullaev sózine - Meniń tuwılǵan Óatanım, Jırlayman seni tuwǵan jer, Q.Táńirbergenov sózine - Muhaddes hayal, Berdaq sózine - Ómirim, Maǵan ber, A.Jumaniyazov sózine - Ózbekstanım atlı qosıqlarǵa nama ja K.Zaretdinov avtorlıq hámde xalıq namaları tiykarında da bir neshe xor hám akeler deretti. Olardan: I.YUsupov sózine - Aral muńı (úsh bólimli), Báhár báhár, Qaraqalpaqstan, Óatan degen. X.Dáwletnazarov sózine - Shejire, Ǵárezsizlik uranı, Nawrız. T.Qabulov sózine - Bugingi Bozataw, B.Genjemuratov sózine - Qaraqalpaqstan. Sh.Paxratdinova sózine - Meniń áziz watanım, N.Musaev sózine - Ózbekstan Armiyası. Berdaq sózine - Xalıq ushın, Ernazar biy. Ájiniyaz sózine - Bozataw (Dástan). Akkapellalardan Xalıq sózi hám namaları tiykarındaǵı Ayqulash, Altı qız, Besik jırı, Qara kóz, Qız ne bilsin, Nalış, Súygen yar, Hájwjar, Shaǵala shıǵarmaların aralas xorga qayta isledi. Bunnan tısqarı Ájiniyaz sózi, xalıq namaları Bolmasa, Megzer. A.Sultanov naması, Ájiniyaz sózi - Joq meniń, X.Turdıqulov naması, S.Xojaniyazov sózi - Duwtarım meniń, Z.Lepesov naması, R.Dúysemuratova sózi - Men bar jerde, Kewıl tolǵanı, J.Shamuratov naması, J.Aymurzaev sózi - Sonday kúldim, A.Xalimov naması, S.Xojaniyazov sózi - Erkinlik hawaazı atlı aqkapellalardı aralas xorga qayta isledi. Ol balalar ushın da bir neshe jeke hám xor shıǵarmaların jazdı.

Kompozitor Qurbanbay Zaretdinov usınday bahalı shıǵarmalardı saxnaǵa alıp shıǵıw arqalı xalqımız mádeniyatı hám kórkem ónerine úlken úles qosqanı ushın húkimetimiz tárepinen múnásip sıylıqlandı. 1985-jılı Húrmet belgisi ordeni, 1989-jılı Qaraqalpaqstan kórkem-óner ǵayratkeri, 1994-jılı Qaraqalpaqstan Jasları sıylıǵınıń laureatı, 1997-jılı Berdaq atındaǵı máleketlik sıylıqtıń laureatı, al 2000-jılı bolsa Ózbekstan kórkem-óner ǵayratkeri degen ullı ataqlarǵa eristi.

Sózimiz juwmaǵında kompozitor Q.Zaretdinovtıń ómir hám miynet joli keleshek áwladlarımız hám kórkem ónerge qádem qoygan jaslarımız ushin, jas

kompozitor hám basqarılarımız ushin órnek alatuǵın insan ekenligin maqtanish etkimiz keledi. Solay etip, kompozitordıń dóretpeleri muzıka kórkem óneri tariyxında áhmiyetli orın iyelep, óz dáwiriniń jeke kórkem izleniwlerin hám mádeniy-tariyxıy jaǵdayın sáwlelendiredi. Onıń muzıka janrın rawajlandırıwǵa qosqan úlesi, kompozitorlıq stiliniń ózgesheligi hám keyingi áwlad atqarıwshıları menen tıńlawshılarına jasaǵan tásiiri, kórkem miyrasınıń joqarı áhmiyetke iye ekenligin kórsetedi. Bul avtordıń ómiri hám dóretpelerin úyreniw arqalı sol dáwirdiń muzıkalıq mádeniyatında júz bergen processlerdi tereńirek túsiniwge, sonday-aq kompozitorlıq pikirge tán bolǵan formaları menen kórinisleriniń kóp túrligin bahalawǵa múmkinshilik tuwıladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.
2. Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIŇ RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.
3. Gulmaryam K., Ğaziynexan D. SHOMANAY RAYONI JUMABAY JIRAW BAZAROV ATINDAǴI 13-SANLI BALALAR MUZIKA HÁM KÓRKEM ÓNER MEKTEBI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 6. – С. 75-78.
4. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TENELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
5. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.
6. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.

7. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSEMOVITIN DORETIWSHILIGINDE SAHNA HAM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – С. 289-294.
8. Gulmaryam K. et al. MADENIYAT TARAWININ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBININ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.